

DOI: 10.18427/iri-2017-0014

Másság, elfogadás és befogadás

© **Bencéné Fekete Andrea**

Kaposvári Egyetem Pedagógiai Kar, Kaposvár

fekete.andrea@ke.hu

Sokszínű, változatos világban élünk. Nem vagyunk egyformák, eltérő az életmódunk, hagyományaink, eltérő szokásokkal rendelkezünk - ennek ellenére együtt élünk. El kell fogadnunk társainkat, még akkor is, ha esetleg nem ugyanolyanok, mint mi. Nem szabad ellenségesen bánni velük, vagy lekicsinyelni őket csak azért, mert valamilyen szempontból mások. Minden egyén más, különbözik, eltér a többiektől. A másság oka kereshető az öröklött és szerzett adottságokban, valamint a környezeti hatások sokoldalúságában is. Az egyéneknek eltérő szükségletei, igényei vannak az egészséges testi-lelki fejlődéshez. Az elfogadás nem azt jelenti, hogy mindennel egyet kell érteni, vagy mindent fenntartások nélkül mindent be kell fogadni, hanem inkább annak elismerését, hogy mások életvitelének, nézeteinek, sajátosságainak megismerése által, mi is többek lehetünk. Az emberek egy részének életében természetes módon van jelen a másság elfogadása, de vannak olyanok is, akik nehézségekkel küzdenek az előítéletek és a sztereotípiák miatt. Amikor a családi légkört nem hatja át a tolerancia, a befogadás, akkor a felnövekvő gyermekek sem hozzák magukkal ezt a viselkedési mintát a közösségi életbe. Ebben az esetben kiemelkedő szerepe van a köznevelési intézményeknek, hogy a diákok a kulturális különbségeket, az eltérő szokásrendszert, hagyományokat, az egyéni sajátosságokat, a másságot megtanulják kezelni. A leendő pedagógusokat is körültekintően, elméletben és gyakorlatban is fel kell készíteni erre a feladatra.

Kulturális sokszínűség

Korábban a kultúrát zárt és statikus rendszerként képzelték el, az egyes csoportokat kulturálisan homogénnek tekintették. Napjainkban már elfogadott a kulturális relativizmus, amely egy elhatárolt egységen belüli a sokféleségre helyezi a hangsúlyt. A multikulturális szemlélet a kisebbségi helyzetben lévő csoportokra fókuszál, mivel a nevelés során nem lehet figyelmen kívül hagyni a sajátos igényeket. Az egyéni szabadságot, a sikeres boldogulást nagymértékben meghatározza a társadalmi, kulturális csoportokhoz való akadálytalan hozzátartozás.

A multikulturális szemlélet végső célja, hogy támogassa, megteremtse a feltételeket ahhoz, hogy a társadalom minden tagja megalkothassa és megjeleníthesse önmagát. A multikulturális nevelés ma már magában foglalja a nemi, társadalmi, gazdasági, vallási, nyelvi, képességbeli és nemzeti különbségek által felvetett kérdéseket is. A tágabban értelmezett multikulturalizmusnak része minden olyan probléma, amelyet bármiféle különbözőség, másság hoz létre. Cél a morális érvekre támaszkodva a különböző kultúrák iránti kölcsönös tisztelet kialakítása. Fontos, hogy megértsék a diákok, hogy

az a keret, amelyben a saját értékítéleteink megszületnek viszonylagos, csak egy a lehetőségek közül, és könnyen átalakulhat más kultúrák szemlélete által. A multikulturális nevelésnek három fő alapelvét kell megérteni, amely a kölcsönös toleranciára és megértésre nevel, célja a közös elemeken keresztül kifejleszteni a szolidaritást. Legfőbb eszköze, hogy meg kell találni a hasonlóságokat a különböző kultúrákban. Épít az egyéni szolidaritásra és ennek közvetítését is a feladatának tekinti (Németh, 2000).

A multikulturális nevelés egyrészt az eltérő rasszok, kultúrák, társadalmi csoportok, a különböző kulturális értékek iránti érzékenységet jelenti, másrészt pedig nézőpontváltást segít elő, amely értéknek tekinti a saját kultúrától eltérő gondolkodásmódot, az emberi gondolkodás, a kultúra sokféleségét. A multikulturális nevelés inkluzív szemléletmódot feltételez, befogadást minden „más” csoporttal szemben (Torgyik & Karlovitz, 2006). A multikulturális szemlélet kialakításának elsődleges színtere a család, de amennyiben erre a közvetlen környezet nem alkalmas, akkor a köznevelési intézményeknek pótolnia kell a hiányokat, és csak azt követően lehet folytatni az életkori sajátosságoknak megfelelő empátikus, befogadó szemléletmód kialakítását.

A hazai és nemzetközi szakirodalomban a multikulturális és interkulturális nevelésnek számos eltérő definíciója olvasható, de sok esetben a két fogalmat szinonimaként használják. Forray R. Katalin 2003-as munkájában azonban különbséget tesz a két fogalom között. A multikulturalizmus fogalmát a társadalom adott állapotának jellemzésére alkalmazzák, azaz annak a kifejezésére, hogy a társadalomban többféle kultúra él együtt. A multikulturális társadalom szélesebb fogalom a multietnikus társadalomnál, mivel kultúra fogalmába nem csupán az etnikai kultúrák tartoznak. Kiemeli, hogy a kultúra fogalmába többek között az ifjúság, a szegények, sajátos nevelési igényűek is beletartoznak.

Az interkulturalizmus a kultúrák egymásra hatásáról, nevelésről, szocializációról szól. Nem csak az egymás mellett élést jelenti, mivel az egymás mellett élő kultúrák hatnak egymásra. A különböző kultúrákban élő embereknek meg kell ismerniük egymás hagyományait, szokásait és tiszteletben tartani azokat. Az interkulturális nevelés jelenthet oktatási programokat, amelyek a nyelvi és kulturális kisebbségek, a bevándorlók felé irányulnak, nemzetközi oktatási programokba történő bekapcsolódást, valamint olyan szemléletmódot, amely a nemzeti tantervek részét képezi. Ebben az értelmezésben az európai szakirodalom használja a fogalmat, az amerikai szakirodalom inkább a multikulturális nevelésről beszél hasonló tartalommal (Forray, 2003).

A multikulturális nevelésnek figyelembe kell vennie a sokszínű kulturális háttérrel rendelkező társadalomban megfogalmazódó eltérő igényeket, szükségleteket, értékrendet. Meg kell tanítani a felnövekvő nemzedéket a multikulturális kommunikációra, az interetnikus konfliktusok megoldására, a demokratikus társadalmi részvétel elsajátítására. A multikulturális nevelés alapja a saját kultúra ismerete, az önismeret, csak ezt követheti a második lépésként a másság tisztelete, elfogadása (Torgyik & Karlovitz, 2006).

A másság

A világ sokféle, nincs két egyforma élőlény, élettelen dolog a természetben, így teljesen természetes az is, hogy minden ember, minden gyermek más, eltérő belső és külső tulajdonságokkal rendelkezik. A „más” szó valamihez, vagy valakihez

viszonyítva fejez ki eltérést. Ahhoz, hogy egyértelműen meghatározható legyen tehát, fel kell tételezni, hogy létezik átlagos, a nagytöbbség által elfogadott. Az egyének mindig különböznek a másiktól, ennek okai lehetnek szerzett és öröklött, valamint a környezeti hatások által kialakított sajátosságok. Sajátos nevelési igényt hívhatnak elő az öröklött gének, így minden gyermeknek másra lehet szüksége a testi-lelki fejlődése során. A nevelés során figyelembe kell venni az életkori, testi és pszichés jellemzők, szükségletek másságát. Meghatározó lehet a nemzeti és etnikai hovatartozás hatására kialakult egyediség is. A szociokulturális környezet is döntően befolyásolja a gyermekek egyéni sajátosságait, a tehetségek kibontakozását, a fejlődésben bekövetkező zavarokat, a magatartás-, és viselkedésproblémákat. Mivel a másság relatív fogalom, ezért önmagában nem, csak közösségben ismerhető fel, tudatosul a gyermekben (Körmöci, 2006).

Egyes esetekben beszélhetünk tudatosan kialakított másságról, amelyet az egyén alakít ki személyiségének megfelelően. Ilyen lehet az öltözködés, a szokatlan hajviselet, a viselkedés, a szokásrendszer, vagy egy hobbi melynek hatására kialakult különiséget büszkén vállalja a megalkotója, még akkor is, ha a társadalom negatív ítéletet fogalmaz meg vele szemben. Létezik viszont olyan másság is, amely szembeűnő, de nem tudatosan vállalt. Ide tartozik a bőrszín, a testi fogyatékoság. A valódi elfogadás ebben az esetben nem biztos, hogy minden esetben könnyen megy. A harmadik kategória, a tudatosan vállalt, de nem feltétlenül látható jegyekkel rendelkező másság, a vallási, életfilozófiai különbözőség (Bódi; 2008).

A "másság" elfogadása az integrált nevelés kritikus pontja. Fő kérdés, hogy a pedagógusok a nevelés folyamatában ki tudnak-e alakítani az együttélés szempontjából nyugodt, szeretetteljes légkört. Az elfogadás alapja a személyiség feltétel nélküli elfogadása, az elfogadás kinyilvánítása. Az a gyermek, aki elfogadó légkörben nő fel, később, felnőttként is el tudja majd fogadni önmagát és másokat is. A pedagógus személyisége meghatározó a nevelési folyamatban, mert van, aki természetes módon, egyéniségéből fakadóan empatikus, befogadó, de vannak olyanok is, akik nehezen tudnak megküzdeni önmagukkal, és bár elméleti tudással rendelkeznek, mégis címkéznek, előítéletesek és megbélyegzőek. A „másság” elfogadására meg kell tanítani a pedagógusjelölteket, aki majd arra hivatottak lesznek, hogy a felnövekvő nemzedék számára továbbadják az inkluzív szemléletmódot. Feladatuk olyan szociális közeg létrehozása lesz, ahol a másság a hétköznapok során jelen van, a nevelés integrált közösségben folyik, ahol a gyermekek személyesen átélhetik az elfogadást. A jövő pedagógusainak képesnek kell lenniük olyan szuggesszív, pedagógiai eljárásokat alkalmazni, amelyek követendő mintát, modellálható magatartásformákat nyújtanak a gyermekek számára (Körmöci, 2006).

A másság a pedagógusjelöltek szemszögéből

Az oktatáspolitikai dokumentumok elvárásai szerint a köznevelési intézményekben inkluzív szemléletmódnak kell érvényesülnie. A befogadó, toleráns légkör kulcsa a pedagógus, ezért a pedagógusjelölteket is fel kell készíteni arra, hogy érzékenyek legyenek, és képesek a különbözőségek elfogadására, elfogadtatására.

Empirikus kutatás keretén belül leendő óvodapedagógus, tanító, és gyógypedagógus hallgatókat, összesen 126 főt (56% gyógypedagógus, 44% tanító- és óvodapedagógus jelölt) kérdeztem meg arról, hogy mit jelent számukra a másság, az elfogadás, és a befogadás. A kutatásban résztvevő csoportok intézményen belül,

véletlenszerűen kerültek kiválasztásra, de a megkérdezettek közül mindenki legalább 2 félévet elvégzett már a képzéséből, és volt már gyakorlaton, ismeri a gyakorló intézményeket. Arra kértem a hallgatókat, hogy készítsenek egy-egy gondolattérképet a másság, az elfogadás és a befogadás témával kapcsolatosan. Az alábbi ábra szemlélteti, hogy milyen gondolatok merültek fel a hallgatókban a mássággal kapcsolatban. A szavak mérete jelzi, hogy a fogalmak előfordulásának a számát: minél nagyobb a betűméret, annál többször került említésre a fogalom.

1. sz. ábra. A másság a pedagógusjelöltek szemszögéből

A leendő óvodapedagógusok és tanítók teljesen hasonlóan gondolkodnak, gondolattérképeik szinte azonosak. A mássággal számukra a különbözőség, a deviancia, a kirekesztettség, az eltérés, a tolerancia, az empátia kapcsolódik össze. A gyógypedagógus hallgatók már árnyaltabban gondolkodnak a témában. A másságok körébe tartozókat egyértelműen meghatározták: homoszexualitás, vallási beállítódás, eltérő bőrszín, hátrányos helyzet, fogyatékos, stílusban való eltérés, művészség. A másság az ő értelmezésükben – igaz, kisebb mértékben - megjelenik, mint tudatosan, önként kialakított, felvállalt kategória, az esetek többségében azonban a személyektől független, nem tudatosan vállalt másság merül föl. A hallgatók viszonyulása a témához pozitív, nem különbözőségről, hanem mind különlegességről beszélnek, melyet értéként fognak fel, annak ellenére, hogy a különbözőséghez sajnos szorosan kapcsolódik a közösségből, társadalomból való kirekesztettség. Fontosnak tekintik azonban az átlagostól eltérő sajátosságok elfogadását, az empatikus, toleráns légkört, szemléletmódot.

Az elfogadás és a befogadás a pedagógusjelöltek szemszögéből

Fülöpné Erdő Mária 2009-ben a pedagógusjelöltek értékorientációját vizsgálta, a pozitív értékrendi választásokat a befogadás és a kirekesztettség fogalmkörében. Kutatásában az igazságosság kapta a legmagasabb pontértéket, mely egyértelműen kizárja a hátrányos megkülönböztetést, a kirekesztés minden formáját. A két

fogalmat a hallgatók szinonimaként kezelik, az elkészült gondolattérkép majdnem teljesen megegyezett. Ezt követte a szeretet, amely pozitív odafordulást, befogadást foglal magában. A harmadik helyen a testvériség szerepelt, amely egymás egyenlő félként történő elfogadását feltételezi. Ezt követte a nyitottság az eltérő gondolkodású, viselkedésű, származású személyek iránti pozitív viszonyulás, érdeklődő hozzáállás. Az általam megkérdezett hallgatók esetében is egyértelmű a pozitív viszonyulás.

2. sz. ábra. Az elfogadás és a befogadás a pedagógusjelöltek szemszögéből

Az elfogadás és a befogadás fogalmát a megkérdezett hallgatók szinonimaként kezelik. A két kifejezés esetében a gondolattérképek teljes mértékben megegyeztek, mindegyik szak esetében pozitív viszonyulást tükröznek. A megkérdezettek körében első helyen szerepel a szeretet, úgy vélik, hogy az eltérő sajátosságok miatti hátrányos megkülönböztetés ellenszere a szeretet, a boldogság. Külön kiemelték a feltétel nélküli elfogadást, szeretetet. Fontosnak tartják a nyitottságot a más iránt, a toleranciát, az empátiát, a megbecsülést, az előítélet-mentességet, a kulturális különbségek elfogadását. A befogadáshoz, úgy vélik, segítségre, törődésre, támogatásra van szükség egy közösségen belül, melynek eredménye a saját közösségbe történő beilleszkedés. A másággal megőrzést, kirekesztettséget vonz magával. A teljes élethez mindenkinek joga van a társadalomban, a végső cél az

lenne, hogy ez magától értetődő legyen, és ne kelljen segítség ahhoz, hogy az egyéni különbségek miatt valaki ne élhessen teljes életet. Sajnos ez még nem működik társadalmunkban, ezt tükrözi az is, hogy a befogadás fogalmához kapcsolódóan több hallgatóban is a szégyenérzet megszűnése merült fel. Fontos, hogy a leendő pedagógusok a problémával kapcsolatosan nyitottak, árnyaltan gondolkodnak elméleti szinten. Természetesen akkor lehet beszélni valódi eredményről, amikor a hallgatók azonosulni is tudnak majd a fenti gondolataikkal, és a gyakorlatban is biztosítani tudják a rájuk bízott közösségek számára a befogadó légkört.

A pedagógusképzés a mintatantervek tükrében

A gondolattérképek összehasonlítása során a tanító- és óvodapedagógus jelöltek térképei szinte teljesen megegyeztek. Kis különbség adódott a gyógypedagógus hallgatók esetében, ők árnyaltabban, részletesebben tárták fel a témához kapcsolódó gondolataikat.

A kutatás következő részében arra kerestem a választ, hogy a pedagógusképzés során a hallgatók kapnak-e megfelelő felkészítést arra, hogy a mássághoz, az egyéni sajátosságokhoz oktató-nevelő munkájuk során megfelelően tudjanak viszonyulni. Az interjú során a megkérdezett tanító és óvodapedagógus hallgatók úgy vélekedtek, hogy elméleti szinten megfelelő mértékben foglalkoznak az egyes tantárgyak keretében a problémával: önismereti és pedagógiai képességfejlesztés, konfliktuskezelési tréning, személyiségfejlődési zavarok pszichológiája, differenciáló pedagógia, inter- és multikulturális nevelés. Az óvodapedagógusok különválasztható blokk keretében szerezhettek 16 kredit értékben gyógypedagógiai ismereteket. Hiányosságot a gyakorlati képzés keretében véltek felfedezni, mert a saját gyakorló intézményben kevés a „más” gyermek, és így nem tudnak gyakorlatot szerezni a velük történő foglalkozásban. A tapasztalatok megszerzésére csak a végzés évében, a külső intézményben történő összefüggő gyakorlaton nyílik lehetőség. A gyógypedagógus hallgatók érzékenyítése a teljes képzést áthatja, az alapozó és a szakmai tárgyak a másság elfogadását, a probléma iránti érzékenységet segítik elő. A leendő gyógypedagógusok a gyakorlati képzést sokfélének, széleskörűnek tartják, úgy gondolják, hogy a képzés 8 féléve során eljutnak minden olyan intézménybe, amelyekben a „más” emberekkel történő gyermekek, fiatalok és felnőttek oktatása-nevelése, fejlesztése, társadalomban történő beilleszkedésének segítése folyik.

Összegzés

A kutatás eredménye felhívja arra figyelmet, hogy a tanító és óvodapedagógus hallgatók esetében, bár elegendőnek tartják a képzés során megszerzett elméleti ismereteket, mégis több érzékenyítő foglalkozást kell tartani. A köznevelési intézményekben egyre több az egyéni sajátosságokkal rendelkező, az átlagtól eltérő gyermek. Számukra a hatékony, eredményesebb tanulás érdekében más módszereket kell alkalmazni. A gyakorlati képzés során több lehetőséget kell biztosítani arra, hogy ki is próbálhassák a módszereket, tapasztalatot szerezhessenek a más gyermekek tanulási folyamatának irányításában.

Szükség van az intézményekben a multikulturális szemléletmód kialakítására, nem csak elméleti szinten, hanem a hétköznapok során a gyakorlatban is, hiszen a

sokszínűség megtartása és ápolása az összes magyar ember érdeke. Bár Magyarország még mindig inkább egynyelvű és egy-kultúrájú országnak mondható, meg kell tanulni beilleszkedni a jelenlegi helyzetbe, hogy olyan világrészen élünk, ahol a határok virtuálisak, a szabadság pedig csak akkor teljesedik ki, ha egynél több nyelv világában, több kultúrában mozgunk otthonosan (Forray, 2003).

A multikulturalitás fogalmát többféleképpen értelmezik a kutatók, de mindegyik meghatározás megegyezik azzal az elgondolással, hogy a soketnikumú társadalmak kulturális sokféleségének elfogadtatására és bátorítására irányul (Kasler, 2011).

Napjainkban egyre nagyobb érdeklődést vált ki a multikulturális nevelés kérdése is, hiszen az iskolák heterogén társadalmi, illetve kulturális környezetben működnek (Kasler, 2011). Az otthonról hozott értékrendszer azonban nem mindig van összhangban a társadalom által preferált értékrendszerrel.

A modern társadalmakban az oktatási rendszer feladata is, hogy átadja a következő generáció részére a kiválasztott ismereteket, a kulturális hagyományokat és értékeket (Cs. Czachesz, 2007).

Az oktatáspolitikai szakértők felismerték, hogy a multikulturális oktatási koncepció bevezetése több okból kifolyólag is szükséges. Egyrészt csökkenthető a többség idegenkedése és ellenállása az eltérő kultúrájú csoportokkal szemben, másrészt nagymértékben hozzájárul az integrálódás elősegítéséhez. Az iskolának rendelkeznie kell azzal a „képeséggel”, hogy tenni tudjanak a bevándorlók, a fogyatékos, a hátrányos helyzetű, a „más” gyermekek esélyegyenlőségéért, a munkahelyi, az iskolai valamint a társadalmi beilleszkedésért (Ludányi, 2007).

Irodalomjegyzék

Bódi Ildikó (2008). *Másság és elfogadás*.

<http://www.gyermekeinkjovoje.eoldal.hu/cikkek/massag-es-elfogadasa/bevezeto---elso-resz.html> [2016.12.20.]

Czachesz Erzsébet (2007). A multikulturális neveléstől az interkulturális pedagógiáig. *Iskolakultúra*, 16 (8-10), 3.

Forray R. Katalin (2003). A multikulturális / interkulturális nevelésről. *Iskolakultúra*, 12 (6-7), 18-26.

Fülöpné Erdő Mária (2009). Befogadás vagy kierekesztés? In Kállai Ernő, & Kovács László (szerk.), *Megismerés és elfogadás* (pp. 119-132). Budapest: Nyitott Könyv Műhely.

Kasler Éva (2011). *A multikulturális nevelés Magyarországon a XXI. század első évtizedeiben: Különös tekintettel az oktatási vonatkozásokra*. [Szakdolgozat]. Budapest: Budapesti Gazdasági Főiskola.

Körmöci Katalin (2006). *Pedagógiai eljárások a „másság” elfogadása érdekében*. <http://www.kormocikatalin.hu/?menu=32> [2016.10.23.]

Ludányi Agnes (2007). *Inter- és multikulturális nevelés a pedagógusképzésben*. Eger: Eszterházy Károly Főiskola.

Németh Ildikó (2000). *A multikulturális nevelés és gyakorlatának elmélete*. Budapest: MTA Politikai Tudományok Intézete Etnoregionális Kutatóközpont.

Torgyik Judit, & Karlovitz János Tibor (2006). *Multikulturális nevelés*. Székesfehérvár: Kodolányi János Főiskola.